

THE PERSONALITY OF THE PRINCE MICHAEL THE BRAVE AS IT HAPPENS FROM HISTORIOGRAPHY

Erich Agnes Terezia
Prof., PhD., „Valahia” University of Târgoviște

*Abstract:*The reign of Michael the Brave had a special significance for the history of the Romanian people, especially under two aspects: gaining independence under Ottoman rule and political unification of the three Romanian countries. The prince sensed and understood that in the sixteenth century in Europe there were multiple prefaces which the Romanians had to take into account. The facts of the voivode were recorded by the historiographers of the time, Romanian or foreign, in this regard enjoying the richest literature, but not keeping an internal chronicle of that time independently. In this paper we propose to analyze the perception of the voivodship's personality from various historiographical sources, comparing views on the events in which Michael the Brave was directly or indirectly involved.

Keywords: Michael the Brave, memorial, chronicle, unification, historical literature

Introducere

Mihai Viteazul, domnitorul Țării Românești între 1593 și 1600, a reușit prima unire a celor trei țări românești, fiind caracterizat ca un bun strateg militar. Cu toate acestea nu a fost ferit de trădare, aceasta venind chiar din partea aliatului său, Gheorghe Basta. Mihai a fost sacrificat pentru că Habsburgii știau că, odată stabilit statul român, un conducător puternic precum Mihai Viteazul nu le-ar mai fi permis amestecul în treburile interne ale valahilor. Personalitatea strălucită a acestuia, victoriile militare și politice de răsunet European pe care le-a raportat asupra turcilor, unirea politică de la 1600 a celor trei țări românești, au influențat gândirea politică a verii respective. Primele istorii despre voievodul român și acțiunile lui le datorăm cronicarilor din spațiul românesc dar și străin care ne-au oferit o viziune amplă asupra acestuia, întruchiparea unui ideal. În lucrarea de față vom căuta să surprindem și să analizăm evenimentele din viața voievodului, așa cum au fost ele prezentate în diversele surse istorice, având posibilitatea de a compara viziuni diferite asupra aceleiași acțiuni.

Ecoul european al faptelor voievodului

Ni s-au păstrat trei izvoare externe, care atestă ecoul european al acțiunilor domnitorului: o cronică latină redactată de silezianul Baltasar Walther, care vizitase orașul Târgoviște în 1597 și pe care o tipărește în 1599 la Görlitz, în Germania, sub titlul **Scurtă descriere a faptelor de arme ale lui Mihai, Domnul Moldovei, Munteniei sau Valahiei** și două poeme scrise în neogreacă, aparținând vistiernicului Stavrinou și lui Gheorghe Palamed.

Lucrarea silezianului, deși constituie un izvor prețios pentru domnia lui Mihai Viteazul, cu unele informații unice, nu ne oferă însă o imagine obiectivă asupra epocii lui Mihai Viteazul, întrucât este o prelucrare din cronică la Teodosie Rudeanu (după cum însuși afirmă autorul), luând naștere ca urmare a dorinței „*de a însemna în scris lauda eroicelor virtuți ale neînvingătorului și statornicului conducător al oastei creștine, virtuți încununată de cer cu fericită izbândă și care până astăzi așteaptă încă slăvirea cuvenită...*”. Sursa este dezvoltată puțin mai departe: „*prin mijlocirea eminentă a măritului domn Andrei Taranowski, ..., am câpătat în iunie și iulie ale anului 1597 un scurt text despre faptele*

săvârșite, alcătuit în limba română la curtea din Târgoviște, de dumnealui logofătul (Teodosie Rudeanu) și aprobat de însuși voievodul”. Cronicarul subliniază faptul că a tradus textul din limba polonă în limba latină și că: ”îl înconjurai cu împrejurările adunate nu atât de la români, cât de la alți oșteni însemnați și vrednici de crezare”, dorind să pună accentul pe obiectivitatea de care a dat dovadă în alcătuirea acestuia.

Referitor originea domnitorului, destul de controversată, cronicarul subliniază că „... nobilul ban Mihai, fiul domnitorului creștin Petru, ..., [era] vestit tuturor, atât prin rangul părintelui și privilegiul nașterii, cât și prin frumusețea armonioasă a trupului și prin statura lui mândră”, fiind evidențiată și „marea sa evlavie către Dumnezeu” și „iubirea de țară”.

Nu este lăsat nerelevat nici aspectul fizic de către biograful silezian al domnului, care i-a văzut portretul executat de un „Apelles” anonim și a compus cu această ocazie versuri latine, după moda aulică occidentală, pe care le reproduce după cum urmează: „*Haec Ducis est facies: at quae viget adua virtus/Pectore, quo fortis robore dextra valet./Haud satis ingeniosa manus depinget Apellis;/Carmine vix justo doctus Apollo canet./Iste caput Geticis opponit viribus: iste/Christigenae murus gentis et ultor adest./Exiguus numero, sed dextra et pectore magnus,/Innumeros hostes morte fugaque domat./Christe, tuum propter Nomen defende, rogamus/A vi, fraude, armis, proditione, Ducem./A Te sola salus: At liber ut omnia praestas,/Saepe Tibi Domino causa secunda placet.*” (“Acesta-i chipul principelui, însuflețit de semeața bărbăție din pieptul său, care-i întărește dreapta de o strașnică putere. N-ar fi deajuns să-l zăgrăvească nici dibacea mână a lui Apelles și abia Apollo cel învățat ar putea să-l cînte într-un cîntec potrivit. Acesta le e cap multimilor getice, el este zidul creștinătății și răzbunătorul ei. Puțin la numărul ostașilor, dar mare cu brațul și inima, biruiesc nenumărați dușmani, dîndu-i morții și fugii. Hristoase, în numele Tău, rugăm-Te, de silă, înșelăciune, lovituri sau trădare, apără-l pe principe. La Tine-i orice mîntuire, și cum toate le dai din plin după voia Ta, adesea, doamne, ți-e pe plac cauza prielnică Ție”)

Adevăratul portret al domnului reiese din pasajele în care este reprezentat în acțiune, în fruntea oștilor pe care le conduce. Astfel, când descrie Bătălia de la Călugăreni- Hulubești, la vărsarea Neajlovului în Călniștea, din ziua de 23 august 1595, cronicarul relatează: „*era clipa, cînd se cerea o mișcare eroică, o faptă măreață, care să cutremure inima păgânilor și să înalțe inima creștinilor. Atunci mărinosul Io Mihai, invocând ajutorul mîntuitorului, apucă în mîna o secure militară, se aruncă singur asupra șirului inamic, lovind în piept una din căpeteniile turcești, despică pe alta și, după o luptă de erou, se întoarse la ai săi neatins.*” Este de observat că biruința este atribuită acțiunii personale a lui Mihai, care a năvălit cu securea în mână în mijlocul dușmanilor, domnul apărând singur, stăpân și erou în această scenă, neavând pe nimeni altul alături ceea ce demonstrează că se dorea scoaterea în evidență doar a figurii domnului.

Același episod apare și în poemul **Vitejiile preacucernicului și preaviteazului Mihai voievod** scris de Stavrinus, vistiernicul lui Mihai, în stilul admirației sentimentale exagerate: „*Acolo să fi văzut zdrobirea ce se făcea turcilor! Și, apoi, ce să facă oile în mijlocul lupilor? Cîmpul se roși de sîngele cel mult, și trupurile zăceau goale, numai în piele. Iar Mihai alerga cu sabia în mîna, în mijlocul lor pătrundea, ca uliul cel iute. Cu sabia îi lovea și cu buzduganul*”. Drept urmare, Mihai este zugrăvit ca un personaj excepțional, plin de cutezanță, „cel mai minunat”, cel în lume lăudat”, „ca uliul cel iute”, „ca un fulger”, după modelul tipologiei mitologice. Observăm că bătălia este descrisă ca o confruntare inegală între voievodul român, pe de o parte, și întreaga oaste turcească, pe de alta, din poem desprinzându-se unele elemente concrete ale bătăliei, cum ar fi primul atac al turcilor întâmpinat pe podul de la Călugăreni, răsturnarea de pe cal a lui Sinan și căderea lui în mlaștină etc.

De asemenea, descrierea Bătăliei de la Șelimbăr (28 octombrie 1599) din poemul lui Stavrinus abundă de hiperbole împrumutate din baladele folclorice: „*Și se băgară printre ei ca lupii în turmă. Cum porniră lupta cele două cete, multe femei ungueroaice ajunseră văduve. Se innegri cerul și se făcu întuneric de ungerii cei mulți care mergeau la târâmul celălalt. Ca pe oi îi răpuneau, precum lupii în turmă, de la răsăritul soarelui până se însera. Se tulbură soarele și se întunecă ziua. Și pulberea urca în sus, în văzduh. Și pământul tot se roși de multul sânge. Și trupurile zăceau goale, fără suflare. Dar cum să povestesc de noul Velisarie, care alerga printre ei ca un leu și ținea în mână paloșul, și tăie câți nimeri, într-o parte și într-alta?... Mult sânge vărsă în acea zi paloșul lui Mihai, până să se facă seară*”. De altfel, Mihai joacă un rol ieșit din comun fiind înfățișat răpunând cu propria mână mai mult de douăzeci de dușmani, apărând ca un adevărat erou mitologic înzestrat cu puteri supranaturale.

Episodul morții domnului este prezentat poetic: „*Soare, înfioară-te, suspină! Bocoște lună! Viteji, plîngeți răul ce s-a întâmplat, marea nedreptate și clevetirea, pe bărbatul cel bun, care nu avea vină, pe tînărul chipeș care era vestit. La Apus și la Răsărit i se dusesse faima. O, Cer și Soare, înfioară-te de nedreptate! Iar voi, munți, bociți! Și plîngeți, fiare! Căci astăzi s-a prăbușit stîlpul creștinilor [...] O, pietre, acum crăpați! Copaci, dezrădăcinați-vă! Iar voi, munți, bociți! Și voi, cîmpii, întristați-vă! Căci au rămas toți voinicii fără acela de care se speriau balaurii și leii...*”. Observăm că acest pasaj dedicat de Stavrinus asasinării domnului român cuprinde multe informații exacte, fapt datorat probabil prezenței acestuia în tabăra lui Mihai în ultimele clipe ale vieții acestuia.

Celălalt poet cronicar, Palamed, în **Istoria cuprinzând toate faptele, vitejiile și războaiele strălucitului Mihai Vodă**, scrisă în 1607, exagerează numărul oștenilor turci participanți la lupta de la Călugăreni la 100.000 și nu amintește nici un alt participant în afara lui Mihai și Sinan Pașa. Totuși, el are meritul de a pune victoria românilor nu doar pe seama vitejiei domnitorului, ci și pe cea a eforturilor întregii sale armate. Sunt menționate aspectele desfășurării luptei precum atragerea turcilor într-o zonă mlăștinoasă, ascunderea românilor prin păduri, declanșarea unui puternic atac de artilerie ce a provocat retragerea turcilor etc. Poetul nu acceptă că Mihai a fost nevoit să se retragă datorită faptului că trupele turcești erau net superioare celor ale sale și invocă primirea de către acesta a unui ordin din partea lui Ares, zeul războiului. De altfel, Palamed imită stilul și tehnicile epopeilor clasice în a sa *Istorie...*, textul său debutând cu o invocare a zeiței Minerva: „*Te invoc, Minerva, fiică a marelui Jupiter/ Să mă inspire, spre a putea povesti acum/ Acel vestit război al faimosului Mihai, / Nenumărate ucideri, măcelul cel mare,/ Iar Turciei și altor multor țări distrugere, / Război care a nutrit fiarele, făcând ca trupurile turcești/ Să fie hrană pentru păsările răpitoare și pentru câini*”.

În cazul luptei de la Șelimbăr, Mihai este prezentat cu sabia în mână, îmbrăcat numai în fier, intrând în luptă și îmbărbătându-și oștenii. Poetul subliniază: „*Cam vreo douăzeci de vrăjmași de prin acele părți trimise el cu mâna lui în iad*.” Spre deosebire de Stavrinus, Palamed pune asasinarea lui Mihai atât pe seama diavolului cât și pe seama unor conflicte cu generalul Basta: „*diavolul avu pricină să înceapă a adăpa cu rătăcire neamul omenesc, și vâri în vrăjmășie și turburare pe creștini, pismundu-le vrednicia și frumusețile bunei lor credințe*.” De asemenea, introduce în relatarea sa elemente de natură supranaturală cum ar fi visul premonitoriu al lui Mihai.

Cercetătorul Vasile Oltean vine cu o informație nouă referitoare la Cronicile care l-au avut în prim plan de marele voievod. Astfel, descoperă o **Cronică în limbă germană gotică**, tipărită la Nürenberg în 1603, în fondul de carte veche adăpostit de biserica „Sfântul Nicolae” din Șcheii Brașovului. Aceasta redă evenimentele care s-au petrecut în Transilvania și Ungaria începând cu anul 1452, cu amănunte despre evenimentele din perioada lui Mihai Viteazul, detaliile fiind oferite de un martor ocular implicat și apropiat

autorităților timpului și aflat în mijlocul evenimentelor. Un exemplu este descrierea Bătăliei de la Șelimbăr (28 octombrie 1599) în care apare strategul Mihai Viteazul bine creionat: „... și-a alcătuit ordinea de bătălie, iar după ce el a chemat numele lui Iisus împreună cu întreaga sa oaste ca și în întreaga tabără, astfel încât toți cei ce de partea Cardinalului de bună voie și închinare se doresc să fie cruțați și feriți, a pus să fie strigat: *El pe cardinal, care avea 25.000 de oameni sub arme în câmp, cu inimos curaj a bătut și pe fugă i-a pus. Care s-au petrecut la Hermannstatt pe 28 octombrie în ziua de Sf. Simoni și Iudae și a ținut de dimineață de la ora 9 până la ora 2 după prânz, ce a fost 5 ore, încât Cardinalul până la ultimul a fost răpus.*”

Remarcăm faptul că în toate aceste izvoare externe imaginea Voievodului este cea a unui viteaz neîntrecut, fapt care îi și confirmă numele devenit renume. De asemenea, vitejia nu i-ar fi ajutat acestuia la nimic dacă nu ar fi fost dublată de cunoștințe vaste în ceea ce privește arta războiului, fapt dedus din strategiile militare pe care le aplica în luptă.

Imaginea voievodului în istoriografia românească

Curajul domnului român este subliniat și în **Cronica Buzeștilor** care redă perioada cuprinsă între anii 1593-1606 din perspectiva familiei Buzescu, ai cărei membri, Stroe și Preda Buzescu, erau implicați direct în luptele duse de Domn. Astfel, când este redată Bătălia de la Vidin se subliniază clar rolul jucat de boierii respectivi în acest episod: „*Gonind turcii și răsipindu-i în toate părțile, iar o ceată de turci dacă văzură peirea s-au întors cu mare hrăborie asupra lui Mihai vodă și atunce s-au ales unul din turci cu sulița de o împoncise asupra pântecului lui Mihai vodă și o înfipse în pânțe. Iar Mihai vodă văzând că va să piară au apucat sulița cu amândoaă mâinile de hier și căuta în toate părțile ca să-i vie cineva din boiari în ajutor, să-l izbăvească din peire. Și alții mai aproape nu să afluă, fără numai doi boiari, Preda postelnicul Biulescul și cu fratele său Stroie stolnicul. Ei grăbiră și tăiară capul turcului și pre alte soții ale lui și izbăviră pe Mihai vodă din mâna turcului*”. În acest caz domnul nu mai este prezentat ca fiind singurul căruia i se datorează victoria, ci în colaborare cu boierii apropiați care sunt de asemenea, viteji.

Episodul uciderii lui Mihai Viteazul în **Cronica Buzeștilor** apare ca o acțiune de film, personajul principal comportându-se ca atare. De fapt, conjunctura nu a fost elucidată pe deplin de istoriografi. Se notează că în dimineața zilei de 19 august, înainte de răsăritul soarelui, ceata de ucigași trimisă de Basta se apropia, în frunte cu ofițerul valon Jaques Beauri, de cortul domnului pe care îl înconjurară: „*Deci să sculă Mihai vodă de dimineața de au chemat pre comisul ca să pue șaoa pre cal și îndată o au pus vrând să margă la Beligrad ca să pue să deratece casele. Grăind acele cuvinte văzură că încălecară și vin tare. Zise: «Trufă (=paradă) fac, nu purtați grijă. Noi iani să mergem, iară ei facă cum vor vrea». Vedeă și pre alții pe jos viind cătră dânsul; lui îi părea că vin într-ajutoriu și nimica nu avea frică. Iar ei procleții nu i-au fost ajutoriu ci vrăjmași. Și dacă sosiră stătu Mihai vodă în picioare și le zise: «Bine ați venit vitejilor, voinicilor!» Iar ei, scoțând săbiile, mergea asupra lui ca niște hiare sălbatice de intrară în cort. Și unu dintr-înșii dede cu sulița și-l lovi pre Mihai vodă drept în inimă, altul curând îi tăe capul. Și căzu ca un copaci trupul lui cel frumos. Într-acest chip l-au omorât, pentru că n-a știut nici s-au întâmplat sabie în mâna lui cea iute*”. Concluzia este una clară: Viteazul a putut fi ucis pentru că a fost luat prin surprindere, nerealizând adevăratele intenții ale celor pe care îi considera aliați.

Miron Costin, în **Letopisețul Țării Moldovei**, prezintă punctul de vedere moldovenesc asupra acțiunilor lui Mihai Viteazul. Astfel, după victoria de la Călugăreni cronicarul trage următoarea concluzie: „*Iară precum izbîndele dintîi a mulți au fostu mai pre urmă spre scădere, așea și acestui domn, lui Mihai-vodă, precum vei vede povestea mai gios, la rîndul său. Neștiutoare firea omenească de lucruri ce vor să fie pre urmă*”, referindu-se la episodul uciderii lui Andrei Bathory după bătălia de la Șelimbăr, fapt

pentru care conchide: „*Cu ce măsură măsură, măsură-ți-să-va*”. Cronicarul subliniază însă, ori de câte ori are ocazia, vitejia domnului: „*Singur Mihai-vodă ca un leu în fruntea războiului*”, accentuând faptul că el era cel care intra primul în luptă și care nu se dădea în lături de la cele mai anevoioase altercații. Cu toate acestea oamenii erau sătuli de războaie, dorind liniște: „*Să urîse muntenilor cu domniia lui Mihai-vodă, totu cu oști și războaie*.” Referitor la episodul uciderii acestuia, Miron Costin subliniază că: „*Banii răscolesc împărățiile și mare cetății le surupă, cum să dzice cu un cuvîntu leșesc: Sula de aură zidiul pătrunde*”, făcând aluzie la aranjamentul bănesc al lui Ieremia Vodă cu generalul Basta, care a avut drept scop asasinarea Viteazului. Concluzia este aceea că domnitorii sunt lacomi și doresc să dobândească tot mai mult, fapt care într-un final îi duce să piardă și ceea ce au avut: „*Așa și Mihai-vodă, vrînd sa hie crai la unguri, au pierdut și domnia Țării Muntenesti [...]*.”

În **Letopisețul cantacuzinesc** Mihai este prezentat ca domn al tuturor țărilor românești: „*Iar Mihai-vodă începu a să scrie și a să mărturisi că iaste domn a 3 țări*”. Multe pasaje sunt preluate din Cronica Buzeștilor, dar textul este mult mai fluent și mai cizelat, unele amănunte fiind înlăturate. Referitor la moartea eroului se notează cu mâhnire resimțită adânc: „*Și căzu trupul lui cel frumos ca un copaci, pentru că nu știuse, nici să împrilejise sabiia lui cea iute în mâna lui cea vitează. Și-i rămase trupul gol în pulbere aruncat, că așa au lucrat pizma încă din'ceputul lumii. Că pizma au pierdut pre mulți bărbați făr de vină, ca și acesta*.” De observat tonul de litanie care transpare din alegerea cuvintelor și din mesajul care rezultă din text.

Concluzii

De remarcat consensul dintre cronicarii mai sus amintiți asupra calităților militare ale lui Mihai Viteazul, asupra vitejiei de netăgăduit, dar și critica moral-creștină pentru încercarea sa de a se face stăpân în Transilvania și în Moldova. Astfel, domnitorul este prezentat cu bune și cu rele, portretul său fizic și spiritual ajungând până în zilele noastre.

BIBLIOGRAPHY

- Berza, Mihai. *Pentru o istorie a vechii culturi românești*. București: Editura Eminescu, 1985, p. 100.
- Bondoc, Gh.; Mușat, Mircea. *Mihai Viteazul în conștiința europeană*. Vol. 2. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983, p.276.
- Literatura română veche: 1402-1647. Vol. II. București: Editura Tineretului, 1968, p.147.
- Panaitescu, P. P. *Mihai Viteazul*. București: Editura Corint, 2002, p. 241.
- Pascu, Ștefan. *Mihai Viteazul. Unirea și centralizarea Țărilor Române*. București: Editura politică, 1973, p. 9.
- Pippidi, Andrei. *Mihai Viteazul în arta epocii sale*. Cluj Napoca: Editura Dacia, 1987, p. 22.
- Simache, N.; Tr. Cristescu, Tr. *Cronici străine relative la Istoria românilor*, vol. I, *Doi cântăreți greci ai lui Mihai Viteazul: Stavrinus și Palamed*, 1943.
- Teodor, Pompiliu. *Incursiuni în istoriografia română a secolului XX*. Oradea: Fundația culturală "Cele trei Crișuri", 1995, p.161.